

Dr. MEHMET KALPAKLI'NIN KONUŞMASI

Teşekkürler Sayın Başkan. Sayın Rektör, değerli öğretim üyeleri, Çavuşoğlu ailesinin değerli üyeleri ve sevgili öğrenciler.

Mehmed Çavuşoğlu Hoca'nın büyük bir divan edebiyatı âlimi olduğunu hepimiz söylüyoruz ama biraz bu konuyu açmak gerekiyor. Mehmed Çavuşoğlu'nun çok büyük bir divan edebiyatı âlimi olması ne demektir? Aslında, Prof. Dr. Cemal Kurnaz Çavuşoğlu Hoca'nın ölümünden sonra yazdığı bir yazının başlığında bu konuyu bir anlamda özetlemişti: demişti ki, "O divan edebiyatının tüm cephelerini yoklayan bir bilim adamıdır". Biraz bu çerçevede konuşacağım, ama, öncelikle bilmemiz gereken şey, rahmetli Hoca'nın bilim adamı olduğu ve eser vermeye başladığı dönemdeki şartlardır. Bugün, bizim için bu dar, kısıtlı şartlar artık çok uzakta. Rahmetli Çavuşoğlu Hoca, 1960'lı yılların hemen başında Ali Nihad Tarlan'ın asistanı oldu. O yıllar yeni kurulan cumhuriyet ideolojisinin devam ettiği, Osmanlı'ya ait her şeyin göz ardı edildiği, hatta aşağılandığı ve divan edebiyatının da iyice yok sayıldığı bir dönemdi. Aslında Hoca'nın da hocası olan Ahmet Hamdi Tanpınar bir benzetme yapıyor ve diyor ki: "Biz kalabalık bir caddede yürürken, birden bire hafızasını yitirmiş bir adama döndük". İşte bizim Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçerken geleneksel kültürümüzle ilgili yaşadığımız tamamiyle budur. Hafızamızı tamamiyle yitirdik. Pek çok alanda, Osmanlı'nın devamı sayılan geleneksel değerler, musiki, hat sanatı, edebiyat, vs. yeni ideolojinin bir anlamda kurbanı oldu. O sırada, Ali Nihad Tarlan, Divan edebiyatı ve onun çevrelediği kültürümüzü yeni kuşaklara aktarma işini üstlenenlerden biri olmuştu. Yanında çalıştırdığı genç asistanlar, ki rahmetli Hocamız Çavuşoğlu bunlardan biri, Ali Tanyeri, Günay Kut, ve diğerleri, Tarlan Hoca'nın yanında eski metinlere nüfuz etmeyi öğrendiler. Bu gençler Necati Bey ve Hayali Bey divanları başta olmak üzere bu metinlerin edisyon kritiğinde çalışarak metin edisyonunun metodunu öğrendiler. Peki bu metinleri Osmanlı alfabesinden Latin harflerine taşımak ve bilimsel neşirlerini yapmak ne demektir? Bu, kültürümüzün, yani artık görünmez kılınmış bir kültürün metinlerini bu çağa, yaşadığımız devre taşımak demektir. Ve böylece Osmanlı'ya ait metinler çağdaş araştırmacılar tarafından kullanılabilmiştir. O açıdan divan edisyonları önemliydi, divan edisyonunu Ali Nihad Tarlan'dan öğrenen Mehmed Çavuşoğlu, kendisi de, hepimizin bildiği gibi pek çok divanın ve Osmanlı edebi metninin edisyonunu çalışacaktır. Ancak Ali Nihad Tarlan'da

henüz oturmamış olan edisyon kritik kuralları, Mehmed Çavuşoğlu'nun neşirlerinde artık yerli yerine oturmuş oluyordu. Bugün, artık Divan edebiyatı uzmanları Çavuşoğlu'nun yaptığı şekilde divan edisyonu yapmaktadırlar. Bu bakımdan Çavuşoğlu'nun bir açıdan büyüklüğü bu divan edisyonu meselesini halletmesi ve hem de pek çok divan ve metinler ile Yahya Bey mesnevisini neşretmesinden gelir. Tabii Hoca'nın kaybı çok zamansız, bunda söyleyecek hiç bir şeyimiz yok ama, öyle zamansız vefat etti ki bugün dijital çağ dediğimiz bilgisayar kullanımı döneminin tam başındaydık, 1987'li yıllarda herkes bilgisayar edinmeye başlıyordu ki, Hoca, Fullbright bursuyla, daha sonra benim doktora için bulunacağım Washington Üniversitesi'nde divanların bilgisayarla analizi için bir çalışma yapmaya gitti. Bu konuda Prof. Walter G. Andrews'la harika projeleri vardı. Nitekim, 87 yılından sonra 90-95'li yıllarda hepimiz bilgisayarı öğreniverdik. Hepimizin ofisine ve evine bilgisayar girmeye başladı. Artık daktilo çağı bitip bilgisayar çağı başlamıştı. İşte Çavuşoğlu bu dijital çağın en başında hayatını kaybetti. Eğer ölmemiş olsaydı eski kültürü çok iyi bilen bir bilim adamı bu dijital çağ ile ilgili neleri kullanmamız gerektiği konusunda bize yol gösterecekti. Ne kadar büyük bir kayıp. Şimdi tabi divanları yayınlamakla da iş bitmiyor. Her zaman anlatılan bir hikayedir. Hz. Peygamber ile Ebu Cehl arasındaki mücadele malum. Ebu Cehl'e demişler ki "Yahu binlerce insan ölüyor, bu kavga ne diye; kelime-i şahadet getireceksin, yani bir cümle söyleyeceksin ve bu kavga bitecek, söyle de bitsin." Ebu Cehl ise: "onu söylemeyle iş bitecek olsa hemen söylerim, ama onu söyleyince ardından namaz gelecek, oruç gelecek, zekât gelecek, hac gelecek" demiş. İşte Divan edebiyatında da divanları yayınlamakla iş bitse o zaman iş kolaydı, ama Divan şiiri metinlerinde büyük bir anlam çoğulluğu var, işte o anlamları görebilmek için de bu metinlerin tahlil edilmesi, yorumlanması lazım. Çavuşoğlu Hoca yine Ali Nihad Tarlan'dan -ki Ali Nihad Tarlan'ın *Şeyhi Divanı'nı Tetkik* başlıklı bir tahlil çalışması vardı -aldığı metotla Necati Bey Divanı'nın tahlili konusunda bir Doktora tezi yaptı, Hoca'dan sonra pek çok bilim adamı da bu yolda devam etti. Bu tahliller sayesinde biz metinlerdeki kelimelerin anlamlarını, çoğul anlamlarını, birbirleriyle olan ilişkilerini vs. öğrenmeye başladık. Klasik metin tahlili dediğimiz alanın biliyoruz ki Ali Nihad Tarlan, Ferit Kam'dan Çavuşoğlu'na devam eden bir silsile mevcuttur. Mehmed Çavuşoğlu bu klasik metin tahlilinin belki de son halkasıdır. Bu şerh tarzı bugünkü anlamda çok teorik değildir ve biraz hermenoutik (yorumsamacı) yaklaşıma benzer yani metne yaklaşan bilim adamının dağarcığıyla, onun metinler dünyasına nüfuzuyla doğru alakalıdır. Metni yorumlayanın hafızasındaki kelime ve anlam dağarcığı büyük bir etkidir, metni yorumlamada.

Çavuşoğlu Hoca yaptığı çalışmalarla bu biraz metodikleşmiş ve modernleşmiş tahlili iyice sistemleştirdi. Ancak bunu yaptığı yani metin şerhini sistemleştirdiği yıllarda aramızdan ayrıldı. O yıllarda yazdığı ve Türk Dili dergisinde yayımlanan meşhur “Divan Edebiyatı” makalesi (ki lütfen dikkatli okuyun sadece bir tane dip not var ve o dip not da Cevdet Paşa’dan yaptığı alıntı içindir) Çavuşoğlu Hoca’nın ne gibi çalışma ve yayımlar yapmakta olduğunu habercisiydi. Yani, o Divan edebiyatının metinlerini, şiirlerini yani dünyasını kafasında oturtmuş ve yazacak zamana gelmişti. Hocanın çok çeşitli çevrelerden, çok farklı dostları vardı bunlardan bir tanesi de Aslan Kaynardağ idi. Felsefeci ve sahaf. Sahaflar Çarşısı’ndaki Elif Kitabevi’nin sahibi. Aslan Bey, (rahmetli oldu o da) bir gün bana dedi ki: “Senin hocanın yaptığı en büyük hizmet bu kitabı yayınlamaktır.” Elindeki kitap, o günlerde yeni çıkmış olan *Divanlar Arasında*’ydı. Ben tabi inanmamıştım. Hoca’nın o kadar bilimsel çalışmanın ardından, edebi dergilerde yayınladığı makaleleri varken, Aslan Kayalar neden bu kitabı bu kadar kadar önemsiyor. Dedi ki Aslan Bey: “Ben bu kitap sayesinde Divan şiirinin ne olduğunu öğrendim”. Şimdi Aslan Bey’in söylediği aslında doğrudur, Divan şiirini onu bir bilimsel alan olarak okuyan ve okutanlar biliyorlardı, fakat, geniş kitlelere ulaşamıyordu. Türk okurları Divan edebiyatını layıkıyla bilmiyor, tanımıyorlardı. Maalesef, o dönemin şartlarında *Divanlar Arasında* çok sınırlı sayıda basılmıştı ve küçük bir yayınevinde çıktığından çok fazla okuyucuya da ulaşamadı. Eğer ulaşsaydı çok daha etkili olacaktı, Divan şiirinin çok geniş kitlelere ulaşması açısından.

Hoca’nın müthiş bir heyecanı vardı Divan şiiri konusunda. Ben çoğ kez, sabahtan akşama kadar yanında bulunan, birlikte çalışan birisi olarak o heyecanı çok gördüm. Şimdi hatırlamıyorum, çok da üzülüyorum. Sanki hocanın her söylediğini yazsam elimden kalem düşmeyecekti, sanıyorum. Zatî divanının üçüncü cildini mi çalışıyorduk, birden masaya elini vurdu, bir kaside okuyoruz “işte, dedi Yahya Kemal’in kast ettiği budur”, okuduğumuz kaside gaza konusunda idi ve savaşa giden ya da sefere giden askerlerin kendi aralarında şakalaşmalarını anlatıyordu, hocanın masaya vurup işte Yahya Kemal’in şiirini şimdi anladım dediği dize, Yahya Kemal’in:

“Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik.“ dizesiydi. Hakikaten o kasidede akıncıların nasıl şarkılar, türküler söyleyerek akına gittiği anlatılıyordu.

Kısacası, Hoca âlimdi, yani bunun için fazla söyleyecek söz yok.

Kardeşi Türkan Hanım açılıştaki konuşmasında Hoca için: “imanlı bir milliyetçiydi” dedi. Gerçekten imanlıydı, hiçbir işe besmelesiz başladığını görmedim. Bazen gelirdi okula, öğle yemeğine vakti olmuş, sesi çıkmıyor, “sen git, ben bugün niyetliyim derdi”. Öyle kendine özgü bir inancı ve ibadeti vardı. Ve kendine has bir dünyası... Divan şiirinin birinci derece olmayan şairleri ile beni tanıştırdı, mecmualarda divanı olmayan şairlerle ilgili çalış, dedi bana. Ve çalışırken bir beyte rastladım, Hoca'ya gösterdim çok beğendi. Burada Hoca'nın ruhunu şad etmek için okuyacağım. Amikî diye 16. yüzyılda yaşamış bir şair, ben bu beyti mecmuada görünce çok beğendim. Aslında çok güzel bir gazel, ama sadece o beğendiğim beyti okuyayım; hemen hocaya gösterdim, önce beyitti okuyayım. Diyor ki Amikî:

Canlar çekilip Hazret-i Mevla'ya giderler
Cûylar gibi kim canib-i deryaya giderler

bu gazeli okuduktan sonra: “Söylenir söz değil” dedi, “Söylenir söz değil, derdi beğendiği bir dizeye, beyite rastlayınca...”

Evet Hoca, gerçekten de halis bir milliyetçiydi. Bodrum'a tatile gidiyoruz beraber, arabayı ben kullanıyorum, benzin bitiyor. Bilmem ne benzin istasyonu geldi karşıma, girecektim, “yok yok” dedi, Shell, az sonra Mobil benzin istasyonu geldi, girecektim “yok yok” dedi. Ben, “Hocam, ıstık yanıyor benzin kalmadı” dedim, “Türk Petrol'den alacaksın” dedi. “Hocam, dedim ne farkeder hepsi benzin”.

“Yok, dedi, Türk Petrol gençlere burs veriyor, okumaları için...” Bilmiyorum hala var mı? Türk Petro Vakfı, o zamanlar sosyal bilimler alanında çalışan gençlere burs veriyordu. Onun için Türk Petrol istasyonunu bulana kadar bana benzin aldirtmadı. Ben de yolda kalacağız diye, ölüp ölüp dirildim.

Hoca şairdi, işte bu şairliği yüzünden de Divan şairlerini çok iyi anlıyordu, bizim anlayamayacağımız kadar. Aynı frekansta idi, şairlerle... Hem milliyetçiliği, hem şairliği bağlamında bir şiirini okuyayım belki gençlerimiz bunu bilmiyordur. Benim çok sevdiğim:

Binlerce minare var ezanlar bekler
Her kubbede baykuş gibi çanlar bekler

Üç kıt'anın üstünde şehitliklerde
Hala gözü yolda kahramanlar bekler

Hoca tabi, bunu yazdığında henüz Sovyetler Birliği henüz mevcuttu ve komünist duvarı yıkılmamıştı, şimdi çok şükür oralarda ezanlar okunuyor. Ben, UNESCO'da, Türkiye Milli Komisyonu'nda Balkanlar'dan sorumluyum ve her gittiğim şehirde bir şehitlik bir Osmanlı mezarlığı varsa muhakkak ziyaret etmeye çalışıyorum ve iki Fatiha okuyorum. Bir Fatiha kendim için, bir Fatiha da hoca için...

Hocanın çok sevdiği bir şair vardı, çok seviyordu onu. Nereden biliyoruz? Çünkü hem Divan'ını yayımladı hem de bir mesnevisini yayımladı. Yeniçeri bir şair: Yahya Bey. Taşlıcalı Yahya, onun bir beyti ile bitireyim. Diyor ki Yahya Bey:

Ferîd-i âlem idi, âlim idi, a'lem idi
Muhammed ümmetine mevti mevt-i âlem idi

Hoca için yazılmış gibi... Biz de öyle okuyalım: "Alemin bir tanesiydi, âlim idi ve (Divan edebiyatını) en iyi bilen idi. Ölümü Muhammed ümmetine dünyanın sonu gibiydi, sanki..."

Teşekkür ederim.

